

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Л. А. Суліменко, к. е. н., професор,

А. В. Киян, к. е. н., доцент

Житомирський національний агроєкологічний університет

В статті досліджено сучасний стан діяльності сільськогосподарських кооперативів в Україні та в зарубіжних країнах. Обґрунтовано переваги та необхідність розвитку сільськогосподарської кооперації. За результатами дослідження кооперативного сегмента аграрного ринку виявлено ключові проблеми функціонування та розвитку сільськогосподарських кооперативів.

Постановка проблеми. Становлення соціально орієнтованої ринкової економіки в Україні, забезпечення високого рівня зайнятості населення, підвищення його добробуту можливі за умови ефективності розвитку насамперед сільськогосподарських кооперативів. За даними статистики, в Україні у дрібних та середніх господарствах виробляється біля 95% картоплі, 80% овочів, плодів і ягід. Однак дрібні товаровиробники без об'єднання в кооперативи не можуть створити власну матеріально-технічну базу для виробництва, зберігання та збуту продукції за вигідними цінами та з мінімальними витратами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі багато уваги приділяється дослідженню сучасних теоретичних та практичних проблем кооперації, організації облікового процесу. Свої праці по вирішенню проблемних питань діяльності кооперативів та дискусійних аспектів в організації обліку та обліковій політиці сільськогосподарських підприємств присвятили П. М. Гарасим, О. М. Губачова, М. Я. Дем'яненко, В. М. Жук, Н. Л. Жук, В. В. Зіновчук, О. В. Лишиленко, Ю. Я. Лузан, М. Й. Малік, Л. В. Молдаван, О.О. Непочатенко, М. С. Палюх, П. Т. Саблук, І. Б. Садовська, Н. А. Ткаченко, Н. В. Тлущкевич, П. Я. Хомин та інші.

Мета та методика дослідження. Метою дослідження є вивчення сучасного досвіду діяльності кооперативів в Україні та обґрунтування перспектив їх розвитку з врахуванням міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Діяльність сільськогосподарських кооперативів в Україні регулюється відповідними нормативно-правовими документами: Законами України «Про кооперацію», «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про споживчу кооперацію», «Про

кредитні спілки», Указом Президента України «Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах» та ін.

Згідно статистичних даних, у всьому світі до кооперації долучено майже 1 млрд людей – фактично, це кожний сьомий мешканець планети. Кооперативи активно розвиваються у понад 100 країнах і забезпечують 100 млн робочих місць. В Україні в 2016 році кількість зареєстрованих СОК найбільшою була в Житомирській, Вінницькій та Івано-Франківській областях. Найменшою їх кількість була в Тернопільській, Закарпатській, Запорізькій та Миколаївській областях. Серед СОК найбільшого поширення набули багатофункціональні (45%), сервісні (28%) та заготівельно-збутові (14%).. [5].

За даними Державної служби статистики, за останні декілька років кількість сільськогосподарських кооперативів збільшилась. Якщо станом на 1 січня 2017 року їх було 2014 (997 виробничих та 1017 обслуговуючих), то на початок 2018 року в Україні їх уже налічується 2069 (996 виробничих і 1073 обслуговуючих), тобто, на 55 кооперативів (на 3%) більше. [5]

«Позитивна статистика року, що минув, свідчить, що аграрна галузь в Україні почала потрохи відроджуватися. Адже останні кілька років вона лише занепадала, а кількість аграрних підприємств скорочувалася. Якщо звернутися до даних тієї ж статистики, то станом на кінець 2013 року в нас було 49132 фермерських господарств, тобто, на 9% більше, ніж сьогодні, і на 11% більше — ніж минулоріч, а також 2223 сільськогосподарських кооперативи, що на 8% більше, ніж у 2018 році та 11% більше, ніж рік тому», — зазначила голова Асоціації тваринників України Ірина Паламар [7].

Сама по собі ставка на кооперативи цілком виправдана, про що свідчить досвід наших сусідів з Європейського Союзу, де кооперативна модель ведення бізнесу все більше набирає популярність. За даними Європейської Комісії (ЄК), зараз в ЄС налічується близько 250 тисяч кооперативів. У них в цілому зайнято 163 мільйони людей – третина від усього місцевого населення. Найбільше кооперативних об'єднань діє саме в аграрній сфері. Так, у Нідерландах їх частка становить 89% с/г ринку, у Фінляндії – 79%, в Італії – 55%, у Франції – 50%. Один з найбільших у світі аграрних кооперативів – ZEN-NON – створено в Японії (річний оборот становить близько 50 млрд доларів, кількість учасників сягає 4,78 млн). Також лідером серед світових сільськогосподарських об'єднань фермерів є США. Його річний оборот становить 35 млрд. доларів [7].

Досвід Канади свідчить про те, що там кооперуються, насамперед, виробники зерна. Є досить потужна група сільськогосподарських кооперативів – «Саскачеванський пшеничний кооператив», «Пшеничний кооператив Альберти» і «Манітобський елеваторний кооператив», які об'єднують 100 тис. фермерів. Вони мають у своєму розпорядженні 800 елеваторів, 3 портових елеватори, свій флот для перевезення зерна, 200 млинів. Фермери, які сформували кооперативи, мають право на дотації з державного бюджету.

У країнах Західної Європи кооперативи виробляють до 50% продукції харчової промисловості. Наприклад, у Фінляндії – 40%. У Євросоюзі через кооперативи реалізується 60% товарної продукції аграрного сектору, у скандинавських країнах – 80%, в Японії та Китаї – 90%. У Європі кооперація забезпечує основні канали збуту продукції. Зокрема, у Скандинавії – 70%, у Нідерландах – 65%, у Німеччині, Франції – 52-55%. У першу чергу, кооперуються дрібні виробники молока, овочів, фруктів [6].

Перевагами кооперації є те, що члени сучасного кооперативу володіють загальним капіталом, довіряють кооперативу свій урожай, покладають на нього місію розвитку, організацію маркетингу щодо збуту своєї продукції. Водночас на мікрорівні кожний учасник зберігає можливість самостійно ухвалювати рішення з урахуванням специфіки своєї земельної ділянки та агрокультури, чого не може дозволити собі повною мірою аграрний холдинг. При цьому фермери, об'єднані в кооператив, можуть працювати на експорт без посередників, залучати зовнішні інвестиції, великі кредити. Коли громади організовані, то свої обігові кошти вони спрямовують на розвиток освіти, дитячі садки, школи, спорт, створення соціальних програм.

Важливими перевагами є те, що кооперуючись, дрібні власники отримують ті самі можливості, що й агрохолдинги, яких поодиночки вони позбавлені. У цьому і криється весь успіх аграрних об'єднань. Однак не завжди тенденція збільшення кількості кооперативів свідчить про якість їх роботи. На практиці значна частина створених об'єднань за фактом не працюють. Вони займаються тільки задачею землі в оренду агрохолдингам, практично не займаючись іншою діяльністю. І на те є окремі причини.

По-перше, слабка обізнаність серед фермерів. Дехто взагалі не розуміє, що кооперативна форма господарювання ставить основний акцент на формуванні відповідального та творчого господаря та активної громади.

По-друге, є також кілька проблем на законодавчому рівні. Так, Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію» визнає

кооперативи як неприбуткові організації, тобто що не піддаються оподаткуванню. Водночас, Податковий кодекс зобов'язує кооперативи платити податок на прибуток. Все це позначається на прибутку кооперативів і на рівні їхньої конкурентоспроможності в умовах ринку[8].

Український Кооперативний Альянс розробляє програму розвитку малого та середнього бізнесу для об'єднаних територіальних громад та для прифронтових територій АТО. Зокрема, організуються кооперативи органічного садівництва для екс-учасників бойових дій та біженців. Прикладом є програма «ФОРСАЙТ – стратегія України 2020».

Вчені економісти основними причинами стримування розвитку кооперації вважають: недосконалість законодавства; слабку матеріальну базу; відсутність кваліфікованих кадрів – організаторів кооперативного руху; недостатню обізнаність селян у перевагах об'єднання зусиль на умовах кооперації для подальшого розвитку; відсутність належної державної підтримки [2].

Таким, чином, за результатами дослідження кооперативного сегмента аграрного ринку виявлено, що ключовими проблемами функціонування і розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів є наступні:

1. Низький рівень державної підтримки розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації.

2. Існуючі протиріччя між Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» та Податковим кодексом України щодо надання обслуговуючим кооперативам статусу неприбуткових установ та організацій.

3. Низький рівень професійних знань управлінського персоналу кооперативів щодо цілей і мети їх створення, особливостей оподаткування та господарської діяльності об'єднання, шляхів їх подальшого розвитку через відсутність спеціалізованої підготовки фахівців у цій сфері. Тому доцільним є введення окремого навчального курсу у системі вищої освіти.

4. Нерозвиненість споживчої кооперації та відсутність її підтримки з боку Центральної спілки споживчих товариств України (Укоопспілки), що не сприяє відродженню і зміцненню споживчих товариств, захисту інтересів її членів і сільського населення..

5. Нерозвиненість кредитної кооперації. Розвиток кредитної кооперації в Україні стримують відсутність загальнодержавної системи гарантування вкладів членів кредитних спілок (як це має місце щодо вкладників банків); відсутність нормативно-правових та

інституційних умов розвитку фінансової інфраструктури ринку кредитної кооперації; недостатність реальних механізмів захисту прав членів кредитних спілок, що є одночасно їх власниками та клієнтами[8].

Висновки. Отже, існуючі в Україні організаційно-економічні та правові умови не забезпечують розвиток кооперативного руху на селі. Водночас, як свідчить міжнародний досвід, об'єднання селян у кооперативи сприятиме ефективній реалізації ресурсного потенціалу сільського господарства при збереженні робочих місць, соціальному розвитку сільських територій. Тому поряд зі зміцненням фермерства та крупнотоварного приватного виробництва необхідно розвивати кооперацію на селі, яка має стати важливим фундаментом структурної перебудови сільського господарства.

Таким чином, розвиток вітчизняних сільськогосподарських кооперативів сприятиме створенню якісно нових відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками, об'єднанню їх зусиль для вирішення економічних проблем, покращенню добробуту селян.

Список використаних джерел

1. Про сільськогосподарську кооперацію [Електронний ресурс]: Закон України від 17.07.1997 р. № 469/97 (в редакції від 20.11.2012 № 5495-VI). - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5495-17>.
2. Малік М. Й. Кооперація в сільському господарстві: стан та перспективи / М. Й. Малік // «Економічні науки». – Серія «Облік і фінанси». – Випуск 6 (24). Ч. 1. – 2009. – С. 55 — 64.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Гаврилюк А. Європа в нашому селі [Електронний ресурс] / А. Гаврилюк // Сільські вісті. – 2013. – № 90 (18983). – Режим доступу: <http://www.silskivisti.kiev.ua/18983/print.php?n=18697>.
5. Офіційний сайт Асоціації тваринників в Україні. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://usba.com.ua/>.
6. Непочатенко О.О. Сучасний стан та перспективи розвитку обслуговуючої сільськогосподарської кооперації в Україні / О.О. Непочатенко, О.Т. Прокопчук // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. - 2014. - Вип. 84. - С. 135-143. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhpumus_2014_84_22.